

Histo-visie

Zij gingen naar de Oost

Dan blijven er 48 namen over, waarvan een aantal meerdere reizen heeft gemaakt, zodat we uiteindelijk in de periode 1650—1800 te maken hebben met 35 verschillende VOC-gangers. Van deze zijn er zeventien in Azië overleden, twee in De Kaap en drie aan boord van het schip. Slechts dertien van hen zijn dus in de Republiek gestorven. Met andere woorden 63 procent van de zeevarenden heeft uiteindelijk in 'den vreemde' de dood gevonden.

Tien procent vertrok als adelborst, een even groot percentage was matroos en acht procent was boschieter (zeesoldaat). Een grote groep werd gevormd door de chirurgijns. Bijna twintig procent van de meevarende Hasseltenaren behoorde hiertoe.

Een kwart van de bemanning bestond uit militairen. Zij zouden in Indië over de diverse forten verdeeld worden. Van deze groep keerde tweederde nooit meer terug.

Wie de website www.gahetnet.nl voor de VOC opvarenden raadpleegt, krijgt een overzicht van 376 opvarenden te zien met de achternaam Hasselt als aanduiding of Hasselt als plaats van herkomst. In totaal 85 namen kan men zoal afstrepen. Zij komen niet uit Hasselt. In totaal blijven dan 291 namen over. Ook deze personen

hoeven niet uit deze stad te komen. Ze kunnen uit de omgeving afkomstig zijn geweest of zelfs van over de grens. De laatste categorie is dan via Hasselt verreisd. We hebben de lijst gescreend en gekeken welke namen ook voorkomen op Hasselter belastingkohiers. Van hen kunnen we dus van hun afkomst zeker zijn.

Bronnen:

www.gahetnet.nl

ARA, Staten van Landverhuizers, (1831) 1848-1877, invnr. (26) VII.

Geslacht Ridderinkhoff.

Dit hoge sterfcijfer stak wel schril af tegen dat van de chirurgijns. Van deze groep bleef 'slechts' tien procent in de Oost achter. Hun overlevingskans was het grootst. Dat had uiteraard te maken met hun beroep.

Zij traden in dienst van de VOC om ervaring op te doen. Aan boord gebeurden regelmatig kleine en grote ongelukken. Ze bemoeiden zich vooral met botbreuken, amputaties en andere lichamelijke ongemakken.

Ze verzorgden overigens niet alleen maar wonden, men kon ook voor een scheer- of knipbeurt bij hen terecht. Anders dan doctoren hadden zij geen universitaire studies gevolgd. Ze moesten het vak vanuit de praktijk leren. In navolging van de doctoren hingen zij eveneens de leer van Galenus aan. Deze uit de tweede eeuw afkomstige theorie had de tand des tijds door gebrek aan beter goed weten te doorstaan. Galenus ging er vanuit dat in een gezond lichaam de vier lichaamssappen, de zogenaamde humores bloed, slijm, gele en zwarte gal in evenwicht waren. Zo niet dan diende dit hersteld te worden door sappen af te tappen. Bij koorts werd veelal om deze reden door een chirurgijn aderla-

ten toegepast.

Wie waren deze chirurgijns. We komen de naam Gerhardus Gijsius tegen [1730], de familie Cluwens met Jacob [1719] en Gerrit [1726] en later Hermannes [1743]. Later in die eeuw komen we de naam van Dirk Ridderinkhoff tegen. Hij vertrok met de Jonge Lieve in 1774 als twintigjarige jongen naar de Oost. Aan boord was hij derde chirurgijn. Blijkbaar is hij dat beroep blijven uitoefenen want als hij in 1783 in Batavia sterft wordt hij oppermeester genoemd. Hij woonde aan de Heerenstraat. Daar woonde hij samen met zijn huishoudster Francina, die als christen werd aangeduid. In het in 1783 opgestelde testament vermaakte hij aan haar 150 gulden. Waarschijnlijk was ze voor Dirk meer dan huishoudster. Een verschijnsel dat in de Oost niet uitzonderlijk was. De rest van zijn vermogen ging naar zijn familie. Zijn vader, Berent Ridderinkhoff, overleefde hem met zes jaar. Hij stierf - 65 jaar oud - in 1789 in Kampen en werd in de Bovenkerk daar begraven. Ook bij hem trok den vreemde, want in 1779 was hij op 55-jarige leef-

tijd naar Bremen vertrokken om vervolgens zeven jaar later zich weer als burger van Kampen te laten inschrijven. Zijn zoon Dirk had net zoals in 1715 Laurens Voltelen als derde chirurgijn slechts een bescheiden handgeld opgestreken. Dat was het geld dat men gelijktijdig ontving als men voor een reis tekende. Zo ontving zowel Laurens als Dirk als derde chirurgijn 28 gulden de man. Bij de Cluwens was dat vele malen hoger. Zij stapten met minimaal 70 gulden handgeld aan boord. Maar zij waren veelal ook hoger in rang. Jacob mocht zichzelf opperchirurgijn noemen. Het hoogste bedrag ontving Gerhardus Gijsius. Hij kreeg in 1730 108 gulden in het 'handje'. Soldaten en matrozen werden het slechtst betaald. Hun handgeld bedroeg veelal niet meer dan 20 gulden en hun gage kwam niet boven de 150 gulden per jaar uit. In 1682 vertrok Jurriaen Grauhart als soldaat voor dat bedrag naar de Oost. Zes jaar later was hij al overleden. Tegen tropische

ziekten zoals de malaria en de gele koorts waren de westerlingen veelal niet opgewassen. Toch hield Hendrik Pipardus die in 1719 vertrok als soldaat het bijna negen jaar uit. Maar Wouter van Goor slechts vier jaar.

De schepen waarmee men naar Indië vertrok werden in de loop van de tijd alleen maar groter. In het eerste kwart van de achttiende eeuw waren ze om en nabij de 300 last [450 ton]. In het tweede kwart van de achttiende eeuw was 400 last heel gewoon aan het worden. Schepen van 300 last hadden een gemiddelde bemanningsomvang van 120 tot 180 man. Bij 100 last meer was dit 200 tot 250. De al eerder genoemde Kievitsheuvel had om en nabij de 400 man aan boord. Het grootste schepen waarop Haselters voeren waren de Herstel-

Plattegrond van Batavia. Heerenstraat is nummer 14. Boven aan.

der en de hiervoor genoemde Kievitsheuvel. Op het laatst genoemde schip voer de 22-jarige Andries Cluwen in 1761 als jongmatroos naar de Oost. In 1762 keerde hij met de kerstvloot terug, zodat hij in augustus 1763 weer in de Republiek was. Een jaar later voer hij weer uit. Het werd meteen zijn laatste reis. Onderweg overleed hij. De meeste overtochten duurden acht maanden. De koers die men aanhield was er één die de schepen langs de kust van Brazilië deed zeilen. Daarna stak men over naar de De Kaap waar men ongeveer vier weken bleef liggen. De bemanning kon dan even op adem komen. Het eten aan boord was voldoende, maar wel

eenzijdig. Genoeg calorieën, maar te weinig vitaminen. Ook het water was veelal bedorven. Na de rustperiode voer men verder. De reis van Jan van Munster in 1707 met de Gansenhoef deed er vijf maanden langer, dus dertien maanden, over de tocht naar de Oost. Dit gebeurde wel vaker. Als een schip in een storm terecht kwam kon het voorkomen dat de navigatie op hol sloeg. Men wist dan niet meer waar men was. Het duurde dan weer enige tijd voordat de juiste koers hervonden was. Genoemde Jan van Munster verbleef acht jaar in Indië en keerde in 1715 met de Grimstein naar Holland terug. Niet alle schepen voeren naar

Uniformen van VOC soldaten

Batavia. Er waren er ook die rechtstreeks naar Ceylon voeren.

Het zeemansleven was niet ongevaarlijk. In 1730 stapte Gerhardus Gijsius op 10 mei aan boord van de Ter Horst. Een paar dagen na hun vertrek werd het schip ge-kaapt. Bijna drie weken hielden de kapers het schip in handen. Nadat de opvarenden de helft van alle contanten hadden ingeleverd mocht men vertrekken. De reis werd niet voortgezet, maar men voer eerst terug naar Texel. Op 13 augustus kwam men daar aan. Vervolgens was munitie uitgebrosen. Dit veroorzaakte zoveel op-onthoud, dat pas op 11 december opnieuw het zeegat kon uitvoeren. Slechter verging het de Westerbeek. In 1740 was ze met Jan Florij Cabeljouw naar Indië vertrokken. Op haar terugtocht verging ze nabij de Faeroër eilanden. In totaal verloren 79 man hun leven. De kostbare lading moest in haar geheel als verloren worden be-schouwd.

In 1750 maakte de 26-jarige Willem Flaman als sergeant de eerste reis van de Lycohton mee. 21 Jaar later werd dit schip op de re-de van Batavia door de bliksem

getroffen. Het brandde volledig uit. Willem heeft dit alles niet meegemaakt. Hij overleed in sep-tember 1751. Het weerhield zijn neef Andries Cluwen er niet van om ook naar Indië te vertrekken. Hij stierf zoals al is aangegeven tijdens zijn tweede reis. Zijn vader Jacobus is het beter vergaan. Hij keerde na twee tochten gezond terug.

Waarom gingen zij? Waarom lie-ten zij het betrekkelijk veilige Has-selt achter om naar de Oost te gaan. Een tocht die niet zonder gevaren is.

Al in een eerder gepubliceerde Histovisie is aangegeven dat een deel van hen het avontuur zocht. Binnen de familie Cluwen zullen ongetwijfeld prachtige verhalen hebben gecirculeerd. Bovendien konden zij een aantal succesverha-len produceren.

Daarnaast ging men ook om het vak van chirurgijn te leren. Aan boord deden zich allerlei kwalen voor en liep de bemanning allerlei ziektes en botbreuken op. En idea-le plaats om ervaring op te doen, die men later in Republiek ten gel-de kon maken. Bovendien liep de-ze beroepsgroep relatief weinig

gevaar. Ze werd ook nog eens goed betaald. Dat was anders bij de solda-ten en de matrozen. Van de Hasseltenaren die als soldaat naar de Oost gingen keerde slechts een derde deel le-vend terug. Ze stelden hun leven in de waagschaal en werden daarvoor ook nog eens slecht betaald.

Tenslotte nog iemand die in de negentiende eeuw ons land verliet. Hij vertrok niet naar Indië, maar naar De Kaap. In 1859 verliet hij Has-selt om nooit weer terug te keren. Gerrit was de zoon van de notaris en burge-meester Gerrit Freislich. Zijn moeder was de in Amster-dam geboren Anna Catharina Keidel. Zijn ouders kregen samen 17 kinderen, waarvan negen de leeftijd van drie niet hebben weten te bereik-ten. Zo was de op 5 februari 1831 geboren Gerrit het derde kind met die naam. Met hem wordt ook duidelijk dat de sociale status van de familie dalende was.

Bij zijn vertrek naar Port Na-tal werd aangetekend dat hij een alleenstaande landbou-wer was en dat hij tot de minder gegoeden kon wor-den gerekend. Hij betaalde geen hoofdelijke omslag. Hij motiveerde zijn vertrek met de opmerking dat hij Neder-land achter zich had gelaten, omdat hij de landbouwgrond daar te duur vond. Hij hoop-te in de Kaapkolonie goedko-pere grond te kunnen ver-werven.